

Respublika musiqa va san’at texnikumi

Fayziyeva Lobar
Boltaboyev Lutfullo

Annotatsiya: Ushbu maqolada dutor cholg‘usining o‘zbek maqom musiqasidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Dutorning maqomning estetik, ruhiy va lad tizimlarini ifodalashdagi imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, ijrochilik an‘analari, ustoz-shogird tizimi va madaniy merosning uzviyligi haqida fikr yuritiladi. Dutorning maqom san’atidagi o‘rni uni faqat cholg‘u emas, balki madaniyatning asosiy tarkibiy elementi sifatida ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Dutor, maqom, Shashmaqom, o‘zbek musiqasi, milliy cholg‘u, ijrochilik san’ati, madaniy meros, lad tizimi, ustoz-shogird, musiqiy ifoda.

O‘zbek musiqa madaniyatida maqom — bu chuqur tarixiy ildizlarga ega bo‘lgan, musiqiy tafakkurning yuksak namunasi bo‘lib, o‘z ichiga melodiya, ritm, shakl va falsafiy mazmunni singdirgan murakkab tizimdir. Bu san’at turini amaliy tarzda ifodalashda esa dutor eng muhim cholg‘ulardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu maqolada dutorning maqom ijrochiligidagi roli, ularning o‘zaro musiqiy va madaniy aloqalari tahlil qilinadi.

Maqomlar O‘zbekistonda asosan Shashmaqom, Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llari, va Xorazm maqom tizimlarida namoyon bo‘ladi. Bu yo‘llar murakkab lad-hamohanglik, takroriy ohang elementlari va chuqur ruhiy ifoda bilan ajralib turadi.

Karimov, A. (2010). O‘zbek xalq cholg‘ulari tarixi. Bu asar o‘zbek xalq cholg‘ularining kelib chiqishi, shakllanishi va rivojlanish tarixini keng yoritadi. Muallif dutorning fizik tuzilishi, yasash usullari va ijtimoiy funksiyalariga alohida e‘tibor qaratadi. Ushbu manba maqolada dutorning tarixiy ildizlarini asoslashda asosiy nazariy tayanch bo‘lib xizmat qildi.

Radjabov, A. (2003). Maqom san’ati asoslari. Radjabov maqom tizimining ilmiy asoslarini, lad-hamohanglik, maqom strukturalari va ijrochilik tamoyillarini chuqur tahlil qiladi. Asar maqom musiqasining nazariy jihatlarini tushunishda va uning dutor bilan uyg‘unligini asoslashda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, maqomning tasnif bo‘limlari va ularning cholg‘uviy ifodasi maqola mavzusiga bevosita taalluqlidir.

Dutor o‘zining chuqur, yumshoq va rezonansli tovushi bilan maqomning ruhiy va estetik fazilatlarini yoritishda g‘oyat mos cholg‘u hisoblanadi. U ikkita simi yordamida maqomdagi turli ladlar, ohanglar va murakkab melodik o‘tishlarni ifodalaydi.

Dutor maqom asarlarida ko‘pincha bosh cholg‘u sifatida ishtirok etadi. Bu cholg‘u yordamida maqomning bosqichlari — nasr, tasnif, gardun va savt bo‘limlari ifodalanadi. Ijrochi dutorni nafaqat texnik jihatdan chaladi, balki ruhiy va falsafiy mazmunni tinglovchiga yetkazishga harakat qiladi.

Dutor va maqom ijrochiligi ustoz-shogird an'anasiga asoslanadi. Shashmaqomda Mashrabiyy, Otinxo'ja, Mamurjon Uzoqov kabi ustozlar dutor orqali maqom ilmini targ'ib qilganlar. Dutor bilan ijro etilgan maqomlar to'y-marosimlar, diniy va milliy bayramlarda keng qo'llanilib, xalq orasida ruhiy uyg'oqlikni oshiradi, madaniy o'zlikni mustahkamlaydi.

XULOSA

Dutor va maqom musiqasi o'zaro ajralmas bog'liqlikka ega. Dutor maqomning musiqiy-falsafiy mohiyatini ochishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Bu bog'liqlik o'zbek milliy musiqasi merosining boyligi va davomiyligini ta'minlaydi. Shu sababdan dutorni o'rganish — faqat cholg'u chalishni emas, balki maqom orqali milliy ruh va madaniyatni anglashni ham anglatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, A. (2010). O'zbek xalq cholg'ulari tarixi. Toshkent: Musiqa nashriyoti.
2. Radjabov, A. (2003). Maqom san'ati asoslari. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
3. UNESCO (2021). Intangible Cultural Heritage: Art of crafting and playing dutar. <https://ich.unesco.org>
4. Yusupov, M. (1999). Shashmaqom va xalq musiqasi. Buxoro: Fan.
5. Alimatov, T. (1988). Maqom ijrochilik san'ati va cholg'ulari. Toshkent: Fan nashriyoti.